

مسجد سازی

از

دیدگاه اسلام

مؤلف: دکتر یوسف قرضاوی

مترجم: فاروق نعمتی

نشر احسان

Qaradawi, Yusuf

قرضاوی، یوسف، ۱۹۲۶ - م.

مسجدسازی از دیدگاه اسلام/ مؤلف یوسف قرضاوی؛ مترجم فاورق نعمتی..

تهران: احسان، ۱۳۸۴.

۹۶ ص.

ISBN: 964-356-365-0

فهرست نویسی براساس اطلاعات فیبا.

عنوان اصلی: الضوابط الشرعية لبناء المساجد.

کتابنامه: به صورت زیرنویس.

۱. مسجدها (فقه). ۲. ساختمان سازی -- جنبه های مذهبی -- اسلام.

الف. نعمتی، فاورق: ۱۳۶۲ -، مترجم. ب. عنوان.

۲۹۷/۳۵۳

BP ۱۸۶/۷/ ض ۹۰۴۱

۱۳۸۳

۸۳-۱۹۰۹۹

کتابخانه ملی ایران

مسجدسازی از دیدگاه اسلام

دکتر یوسف قرضاوی

✦ مؤلف:

فاورق نعمتی

✦ مترجم:

نشر احسان

✦ ناشر:

جلد ۲۰۰۰

✦ تیراژ:

اول - ۱۳۸۴

✦ نوبت چاپ:

چاپخانه مهارت

✦ چاپ:

۶۰۰ تومان

✦ قیمت:

❧ فروشگاه شماره ۱: تهران - خیابان انقلاب - روبروی دانشگاه - مجتمع فروزنده - شماره ۴۰۶ - تلفن: ۶۹۵۴۴۰۴

❧ فروشگاه شماره ۲: تهران - خیابان ناصر خسرو - کوچه حاج ناب - شماره ۱/۱۱ - تلفن: ۳۹۰۲۷۵۰

صندوق پستی: تهران ۳۸۵ - ۱۱۴۹۵

ISBN: 964-356-365-0

۹۶۴-۳۵۶-۳۶۵-۰

شابک:

نشر احسان

صفحه	عنوان
۹	مقدمه مترجم
۱۵	پیشگفتار مولف
۱۹	۱- خلوص نیت
۲۴	۲- غصبی نبودن زمین جهت ساخت مسجد
۲۸	۳- تشخیص دقیق قبله
۳۰	۴- مکان مناسب برای ساخت مسجد
۳۳	۵- وسعت مناسب مسجد
۳۵	نیازمندی به مساجد جامع بزرگ
۳۶	مساجد چندین طبقه
۳۷	۶- متمایز بودن مساجد از اماکن دیگر
۳۸	۷- زیبایی و جمال مسجد
۴۰	منوعیت کاربرد مجسمه و تصویر در مسجد
۴۲	منع اسراف در تزیین مسجد
۵۱	نظر ما (مؤلف) در میزان زیبایی و آرایش مسجد

- ۵۱ تناسب نوع بنای مسجد با زمان و مکان
- ۵۵ مفهوم حدیث نبوی [ما أُمِرْتُ بِتَشْيِيدِ الْمَسَاجِدِ]
- ۵۸ دوری کردن از اشکال صلیب گونه
- ۵۹ ۸- اختصاص مکانهایی مناسب جهت نماز خواندن زنان
- ۷۴ ۹- محراب و منبر و مناره
- ۷۵ محراب
- ۸۰ منبر
- ۸۳ مناره
- ۸۶ ۱۰- خدمات رفاهی مسجد
- ۸۶ وسایل طهارت و وضو
- ۸۷ لوازم روشنایی
- ۸۹ وسایل خنک کننده و گرمازا
- ۹۰ وسایل سنگفرش نمودن و نظافت و بهداشت مسجد
- ۹۲ لوازم مورد نیاز برای امر امامت و خطبه و اذان و تدریس
- ۹۴ ۱۱- ملحقات مسجد

مقدمه و ترجمه

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله الكريم وعلى آله وصحبه أجمعين...

مسجد نماد اسلام و مكاني است كه در طول تاريخ، پايگاه علما و فقها و بزرگان اسلام بوده است. صفحات تاريخ نمايانگر مرداني است كه فكر و اندیشه خود را در مساجد پرورانده اند و از آنجا مسير تكامل و ترقي خود را آغاز کرده اند. مساجد خيزش گاه مدارس بزرگ فقهی و منزل گاه مجتهدين بزرگ امت اسلامی بوده اند.

«رسول اکرم ﷺ نقش و اهميت مسجد را در نظام زندگي اسلامی در يافته بود و بنا بر اين اولين برنامه ای كه در مدت اقامت کوتاه خویش در میان بنی سالم بن عوف، مورد توجه قرار داد، ساخت مسجد قباء بود نخستين بنيادی هم كه بعد از استقرار در مدینه پی ریزی نمود، بنای مسجد بزرگ خویش بود كه در ساخت آن، با دست خود كار می كرد و حمل سنگهایش را بعهده داشت»^(۱)

منبرهای مساجد همواره شاهد سخنان خطیبانی بوده است كه با بیانات آتشین خود، لرزه بر اندام دشمنان اسلام می انداختند و موجب تقویت روحی

۱- عبادت در اسلام / تألیف: دکتر يوسف قرضاوی / مترجم: محمد ستاری خرقانی / ص ۲۴۵

مسلمانان می‌شدند.

«از جمله اینکه زنی با شنیدن سخنان خطیبی در مورد جهاد، روح حماسی بر او غلبه می‌کند و قطعه‌ای از گیسوان خود را بریده و به آن خطیب می‌دهد، تا به عنوان یال، بر روی اسب یکی از مجاهدین گذاشته شود»^(۱) و بدین گونه عطش جهادی خود را فروکش می‌کند.

نقش مسجد در زندگی مسلمانان، بسیار گسترده و متنوع است. برخلاف گفته برخی که مسجد را فقط در عبادت و نماز خواندن منحصر کرده‌اند، این مکان مقدس می‌تواند که در زمینه‌های گوناگون اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، علمی، سیاسی و ورزشی و نیز ایفای نقش کند. «مسجد کشتزاری است که تعالیم نظری دین، در محدوده آن مورد آزمایش قرار می‌گیرند و اصول انسانی آن، آماده اجرا می‌شوند»^(۲).

پس از انقلاب صنعتی، نقش کلیسا در دنیای غرب به حاشیه رانده شد و مسیحیان فقط هفته‌ای یکبار و تنها برای عبادت به آنجا می‌روند، اما مسجد همواره در بطن جامعه اسلامی حضور داشته و در شادی‌ها و مشکلات مسلمانان سهیم بوده است. از دامان مسجد بود که خلفایی چون ابوبکر و عمر و عثمان و علی علیهم‌السلام و فرماندهانی مثل ابو عبیده و سعد بن ابی وقاص و خالد و قاریانی مانند ابن مسعود، و ابی بن کعب و زنان فاضلی همچون عایشه و فاطمه و حفصه و ام سلیم بیرون بیایند.

۱- مائة سؤال عن الإسلام / تألیف: محمد الغزالی / دار الثابت ص ۷۱-۷۲

۲- عبادت در اسلام / تألیف: دکتر یوسف قرضاوی / ترجمه: محمد ستاری خرقانی / ص ۲۴۰

مسجد به قدری مقدّس و گرامی است که اجازه بنای آن به کافران داده نشده و تنها مؤمنان راستین حق ساخت آن را دارند: ﴿مَا كَانَ لِلشَّارِكِينَ أَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللَّهِ شَاهِدِينَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِم بِالْكَفْرِ أُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ﴾ إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ ءَامَنَ بِاللَّهِ وَاليَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَءَاتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ

[مشرکان را نرسد که مساجد خدا را آباد کنند، در حالی که به کفر خویش شهادت می‌دهند. آنانند که اعمالشان به هدر رفته و خود در آتش جاودانند. مساجد خدا را تنها کسانی آباد می‌کنند که به خدا و روز بازپسین ایمان آورده و نماز برپا داشته و زکات داده و جز از خدا نترسیده‌اند، پس امید است که اینان از راه‌یافتگان باشند.] (۱)

پس با وجود چنین اهمیتی که مسجد داراست و نیز با داشتن این همه مسئولیتهای خطیری که در جامعه اسلامی ایفا می‌کند، شایسته است که به امر ساخت و ساز آن نیز توجه شایانی گردد، تا مسجد بتواند به نحو مطلوبی وظایف تعیین شده خود را انجام دهد؛ زیرا اگر موازین اسلامی در ساخت مسجد مراعات نگردد، مسجد نه تنها قادر به محقق ساختن وظایف خود نخواهد بود، بلکه ممکن است نتایج منفی و معکوس در زندگی مسلمانان به جا بگذارد. حتی هدف و نیت از ساخت مسجد بسیار مهم است و تمام اعمال انسان براساس حدیث مشهور [إِنَّمَا الْأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ]، در گرو هدف و نیت او است. قرآن کریم حکایت دو مسجد را در برابر دیدگانمان به تصویر می‌کشد؛ یکی مسجد [ضرار] که زیربنای آن شرک و نفاق بود و هدف سازندگان آن، ضرر رساندن به مسلمانان و

ایجاد توطئه و تفرقه میان آنان بود و دیگری مسجدی است^(۱) که اساس و بنیان آن ایمان و تقوا است و نیت بانیان آن تنها رضایت و خشنودی خداوند سبحان بود. هر دو در نام، مسجد بودند، ولی در کنه و ذات خود تفاوت بسیار داشتند، که مبدأ این اختلاف در نوع نیت بانیان این دو مسجد بود. پس لازم است که بانی مسجد در ابتدای کار، هدف خود را روشن نماید و تنها خشنودی خداوند مورد نظر او باشد.

علاوه بر این در ساخت مسجد، تنها خلوص نیت کافی نیست؛ بلکه باید دستورات شریعت اسلام را نیز بر آن منطبق نمود. پس عملی مورد قبول درگاه الهی است، که دارای دو شرط باشد:

۱- خلوص نیت ۲- مطابقت عمل، با شریعت

چه بسیار افرادی هستند که با اخلاص تمام در این مسیر گام بر می دارند، ولی متأسفانه با نادیده گرفتن موازین شرعی، اجر و پاداش معنوی مسجد سازی را که دین اسلام به سازندگان آن وعده داده است، از دست می دهند.

دکتر قرضاوی در این کتاب، با مبنا قرار دادن کتاب و سنت و سخنان فقهای سلف و از روزنه دید باز و اندیشه روشن خود، به بیان مهمترین ضوابط و راهکارهای شرعی در بنای مسجد پرداخته است و کوشیده است که تا حدودی به توجیه علمی سازندگان مسجد بپردازد. به این دلیل به بانیان مسجد توصیه می نماید که قبل از شروع به ساخت مسجد، اصول علمی و اسلامی چنین کاری را فراگیرند و با روشنگری کامل، شروع به کار کنند.

۱- درباره نام این مسجد اختلاف است، گروهی آن را مسجد قباء و عده ای دیگر مسجد النبی می دانند. هر کدام که باشد فرقی نمی کند، زیرا اساس ساخت هر دو تقوی و اخلاص بود.

در پایان لازم است که از تلاش خالصانه و بی دریغ برادر عزیز و استاد وارسته‌ام، جناب آقای عبدالرحمن یعقوبی در نشر (احسان) که مشوق اینجانب در ترجمه این امر خیر بودند، کمال تشکر را داشته باشم و همچنین از راهنمایان پدر بزرگوارم، دکتر احمد نعمتی و از زحمات مادر گرامی‌ام زهره فتحی، که پیوسته مدیون دعای خیر ایشانم سپاسگزارم. از خداوند متعال نیز خواستارم که عمر استاد قرضای را طولانی و پر برکت نماید، تا از دریای علم و معرفتش خوشه‌چینی کنیم، و ما را نیز همواره همنشین مسجد گرداند.

اللَّهُمَّ اغْفِرْ لَنَا وَلِهْ وَلِسَائِرِ الْمُسْلِمِينَ أَجْمَعِينَ

و آخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين

فاروق نعمتی - کرمانشاه / جمعه ۸۳/۱/۲۸

پیشگفتار مؤلف

مساجد، خانه‌هایی هستند که: «أَذِنَ اللَّهُ أَنْ تُرْفَعَ وَ يُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ * رَجَالٌ لَا لُئْلُهِمُ تَجَرَّةٌ وَلَا يَبِيعُ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ إِقَامِ الصَّلَاةِ وَ آيَتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ الْقُلُوبُ وَ الْأَبْصَارُ»^(۱) ... خداوند رخصت داده که (قدر و منزلت) آن خانه‌ها رفعت یابد و نامش در آنها یاد شود. در آن (خانه‌ها) هر بامداد و شامگاهی او را نیایش می‌کنند: مردانی که نه تجارت و نه داد و ستد، آنان را از یاد خدا و برپا داشتن نماز و دادن زکات، به خود مشغول نمی‌دارد، و از روزی که دلها و دیده‌ها در آن زیر و رو می‌شود می‌هراسند.

خانه‌الهی که به منظور راز و نیاز و عبادت خالصانه برای خداوند سبحان، بنا شده است و نماز که ستون دین اسلام و برترین عبادتهاست، در این مکان مقدس انجام می‌گیرد و پنج وعده آن، با حضور مسلمین در مسجد اقامه می‌شود؛ نمازی که به سان حمامی روحی است و انسان، وجود ناپاک و آغشته به گناهان و غفلتهای خود را پنج مرتبه در روز، با اقامه آن می‌شوید و روان خود را نظیف و لطیف می‌سازد: «وَ اقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَ زَلْفًا مِنَ اللَّيْلِ، إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبُنَ السَّيِّئَاتِ»^(۲) [و در دو طرف روز (اول و آخر آن) و نخستین ساعات شب، نماز را برپا دارید؛ زیرا خوبیها، بدیها را از میان می‌برد].

اسلام ضمن تشویق مسلمانان به برپایی نماز جماعت در مساجد، ثواب نماز جماعت را - براساس احادیث صحیح - بیست و هفت برابر از اقامه نماز به صورت فردی برتر می‌داند. در این میان فقها درباره حکم نماز جماعت اختلاف نظر دارند؛ گروهی آن را بر اهل هر مسجدی فرض کفایه می‌دانند و حتی عده‌ای دیگر آن را بر مردانی که توانایی رفتن به مسجد را داشته و عذری ندارند، فرض عین دانسته‌اند؛^(۱) مخصوصاً برای کسانی که اطراف مسجد ساکن هستند و صدای اذان را به راحتی می‌شنوند. کمترین حکمی که فقه‌های اسلامی در این باره داده‌اند این است که نماز جماعت را سنت موکده دانسته‌اند.

اما نماز جمعه نیز که بر تمام مسلمانان یک فریضه واجب هفتگی است، در مسجد برگزار می‌شود. از کارکردهای مسجد، فرهنگ سازی و تربیت و دعوت اسلامی می‌باشد که همه اینها، در خطبه‌های نماز جمعه تبلور می‌یابد، که القای این خطبه‌ها، شرط صحت نماز جمعه است.

امور دیگری چون، موعظه و تدریس علوم دینی و نیز سخنرانیها و گفت و شنودهایی که هر روز و بنابر مناسبت‌های مختلف در مسجد برگزار می‌شود، این مکان مقدس را به عنوان مرکز مهمی برای اشاعه اسلام و هدایت جامعه، تبدیل نموده است.

علاوه بر همه اینها، مسجد نقش اجتماعی مهمی را نیز ایفا می‌کند، که آن

۱- در فقه اسلامی، دو نوع فرضیت وجود دارد: یکی فرض عین است که بر تک تک افراد واجب است که عمل فرض را انجام دهند، مثل نمازهای پنجگانه و دومی فرض کفایه است که اگر تعدادی عمل واجب را انجام بدهند، فرضیت آن کار از دیگران ساقط می‌شود، ولی اگر کسی اقدام نکرد، همگی گناهکارند، مثل غسل میت. (مترجم)

دیدار مردمان یک روستا و یا یک محله شهر با یکدیگر است. این ملاقات‌ها موجب شناسایی یکدیگر و نزدیکی بیشتر دل‌ها و تحکیم روابط و الفت و دوستی در میان آنها می‌شود. مسلمانان با جمع شدن در مسجد، از حال همدیگر جو یا می‌شوند و اگر کسی را غایب ببینند، علت غیبتش را می‌پرسند: اگر مریض باشد، به عیادتش می‌روند و اگر مشکلی برایش بوجود آمده باشد، به یاریش می‌تابند و ...

همچنین مسجد می‌تواند، کانون فعالیت‌های دیگری نیز قرار گیرد؛ فعالیت‌هایی چون: حفظ قرآن کریم، محل جمع‌آوری زکات و توزیع آن، مکانی جهت رفع خصومات و درگیری‌ها، مرکزی برای تقویت علمی جوانان در زمینه علوم مختلف، جایگاهی برای توجه و عنایت به نقش زن، محل تربیت اسلامی کودکان و پرورش فکری آنها، نهادی برای ساختن فکر و اندیشه جوانان و فراخوانی آنها به سمت ارزشهای اسلامی و جلوگیری از انحرافات آنها و ...

پس چنین مسجدی بدین گونه، می‌تواند به جایگاه اصلی خود در صدر اسلام بازگردد:

- مکانی برای عبادت و نیایش
- دانشگاهی برای فراگیری علم و دانش
- کانونی تربیتی و توجیهی
- مدرسه‌ای جهت فراگیری اخلاق و محاسن اسلامی
- منبری برای توجیه عمومی و ارشاد مسلمین
- مجلسی برای مشورت و رایزنی و تبادل افکار
- جایگاهی برای آشنایی متقابل مسلمین و تحکیم روابط و دوستی
- باشگاهی برای انجام ورزشهای مفید و سازنده

- مرکزی برای فعالیتهای گوناگون و نهادی جهت پیشبرد اصلاحات در جامعه و

از این رو دین مبین اسلام، مسلمین را در راستای ساختن مساجد - با خلوص نیت - بسیار تشویق می کند و به رعایت و توجه نمودن به مسجد و تمیز نگه داشتن آن و آماده کردنش جهت ایفای وظایف مهم خود - به نحوی خداپسندانه و مورد دلخواه مسلمین - توجه شایانی نموده است؛ مسجدی که شایسته حال مؤمنین و دارای ویژگی هایی خاص خود باشد. پس به این دلیل واجب است که اسباب و وسایل لازم را به گونه ای شایسته در مساجد تدارک ببینیم، تا زمینه هموارتری جهت عبادت الهی و ارشاد بیشتر مسلمین فراهم گردد. برای رسیدن به این اهداف، باید ضوابط و راه کارهایی را در زمینه مسجدسازی مراعات کنیم تا به خواست خداوند، مسجد بتواند که اهداف تعیین شده خود را به نحو مطلوبی محقق سازد.

بدین منظور در این کتاب می خواهیم که ضوابط شرعی و راه کارهای اسلامی را در رابطه با بنای مسجد بیان کنیم. ضوابطی که برگرفته شده از ارشادات قرآن کریم و سنت شریف نبوی و گفتار علمای امت اسلام است؛ علمایی که بنابر هدایت پروردگار یزدان، اهل ذکر و مرجع پاسخگویی به سؤالات شرعی می باشند: ﴿فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ﴾^(۱) [پس اگر نمی دانید، از پژوهندگان (عالمان) بپرسید].

إِنْ شَاءَ اللَّهُ، این ضوابط شرعی را به روشنی و به نحو شایسته ای بیان خواهیم نمود.